

3 нашого життя

Про одного франта.—Знов „модерне москвофільство“.—Міавна москвофільство.—Од оборони до нападу.—Операція з чужими думками.—Постачання д. Донцова „і дискретне мовчання“.—Хто мовчить?—Апеляція замість кімчи питати.—Риминальна симпатія.—Мої інтереси в обороні д. Донцова.—„19—XI м. р.“ або повнедіавове число „Рада“.—Система її характерні риси Шпака—сигуровського.—Тема для водевіалю.

Небійчик О. Юрєвич дуже любив лід веселий час наспівувати одну жартовливу пісеньку про „перепелицьку невеличеньку“, що женилася собі, одвоївши, з усіякими аступниками пташачого царства. Поміж иншою „слічюю кавалерією“ прилетів був до неї й

Пан Шпак—сигуровський,
Він узятий по-польськи,
Він у шорак, він у зборак,
Ще й в червоній камізольці,
Ще й по польськи гадає...

Одно слово, така блискуча постать, що всім своїм зверхнім виглядом, тоном і поведженням кричала про своє нехтування тієї „кумпанії“, серед якої опинилась. Та разом і надзвичайно комічна постать, всі ресурси якої—в червоній камізольці та в тому „гаданні“ по-польськи, у тому надутому, набундюченому вигляді, що ним думав пан Шпак скорити серце невістїної удовиці.

Образ цього пишного, неподоланого франта мимовільно якось зринув з пам'яті й став перед очима, коли я читав „Pro domo sic“ або відповіді мені д. Донцова в 7—8 кн. „Давона“. Пан Донцов спокусився блискучою фігурою пана Шпака—сигуровського, узвав його собі за зразок і досить щасливо його удає, до останньої рисочки копіюючи і зверхній вигляд і рухи, й поведження. Так само він гордо та пишню похажав перед читачами „Давона“. Так само він не інакше, як у

червоній камізольці виступав. І так само він не говорить—ні, а „по-польськи гадає“: звисока так, ледве-ледве через губу плюне, усією своєю незрівняльною постаттю маніфестуючи своє крайнє призивство до розмовників. Жартовлива пісенька, на жаль, не подає нам, про що саме „гадав“ пан Шпак—сигуровський; „гадання“ ж його наслідувача, пана Донцова, у нас перед очима, і, я думаю, він не зробив жадного вступу своєму блискучому протиполові. Зовсім навпаки—зміст „гадання“ цілком відповідає й зверхньому вигляду цього пишного та величюного претендента на перепелицьку ласку.

Мова все про те ж такі „модерне москвофільство“, якого баццили догадливий пан Донцов зумів усюди відшукати. В своїх увагах з приводу цієї, до певної міри, манії москвофільства, я зазначив був, що і фактично д. Донцов помиляється, і принципіально не має підстав зводити до самого москвофільства ті прояви нашого життя, про які мова в його брошюрі.

Особливо спинявся я на способах аргументації д. Донцова, зазначаючи його більш, ніж безцеремонне поведження з фактами, переінакшування цитат по своєму, накидання супротивникам думок, які й не снилися їм, перекручування їхньої позиції. Не вважаючи на те, „писав я тоді“, що він (д. Донцов) часто не подає джерел, звідки взято ту або иншу цитату, або подає їх так, що хоч не шукай, я по змозі перевірив їх,—і, скажу просто, ніби знов опинився в товаристві д. Щеголева, перед тією купюю наверханого й переплутаного матеріалу, що зібрав д. Донцов на доказ та ганьбу „модерному москвофільству“ („Рада“, ч. 148). Д. Донцов з цим не згожуеться. Д. Донцов обороняється од моїх

„несправедливих“ закидів і з запалу од оборони переходить до нападу, д. Донцов силкується удавати крайнє призивство до мене, не жалюючи крепких слів та особистих вихваток. Це, звичайно, лишаю йому й не піднімаю тих камінчиків, якими щедро по дорозі між своїми „гаданнями“ кидається д. Донцов. Також і не обороняюсь од його нападу, не виправдуюся,—ні, я обвинувачую.

Д. Донцов перейшов, як він каже, по черзі мої докази його некоректного поведження з фактами,—перейшов. додає, дуже не повно, бо далеко не все зачепив у своїх поясненнях. Але те, що пояснив, становить питання вже не про тенденційність його викад, а про повну свідомість тієї операції з чужими думками, яку він заплідив у своїй брошюрі, про цілковитий брак того почуття, яке велить спійманому на гарячій уцялці суб'єктові бойді мовчати й незручним викручуванням хоч ще далі не вилутуватися. Та ні—д. Донцов—він не вилутується, він же нападає, він „апелює до здорової логіки читачів“, він нарешті „по польськи гадає“, звисока з своєї шнаківської позиції обкладаючи мене всякими уціпливими епітетами. Робить це, на диво, навіть там, де сам же згожуеться з тим, що я сказав правду. Й, напр. висловив здивування, що д. Донцов, до того ж „паленіючий зі вступу“, підпірас своє „модерне москвофільство“ цитатами з д. Струве та Драгоманова. „Так, підкреслені слова—слова Струве“, „так, слова, що українизація школи буде осягнута „однією силою педагогічних аргументів“, належать Драгоманову“,—відповідає мені д. Донцов („Дзвін“, 7—8 кн., стор. 137 і 138). Цим потаканням автора я власне міг би й обмежитися, бо очевидна ж річ, що доводити „модерне мо-

сквофільство“ словами одного москаля й одного українця зовсім не модернаго—можна тільки, загубивши всяку міру в оцінці доказів; що взагалі, видко, д. Донцову бракувало аргументації, коли він аж до таких підзрєнних способів береться; що такий спосіб доказів ставить під великий сумнів саму його тезу. Кажу—міг би й обмежитися вищенаведеним покаванням д. Донцова, але не обмежуся, бо не забуваймо, що цей пан має на хил „по-польськи гадати“.

Сказавши „так“, він зараз же пробує довести що оте „так“ треба властиво розуміти як „ні“ і що він, д. Донцов, чистий як скло, а з мене якийсь темний демон схоластики, що даремно до його вчепився. Тим то мушу спинитися й на тому, чим пояснив д. Донцов свої „так“.

Так, підкреслені слова—слова Струве. Але що лише автор статті в „Укр. Ж.“, зараз таки, — підкреслює х. Донцов,—по задумуванню цих слів Струве? Він вище так: „я сказав, що вь втомь пункті у нас не встрітьтея развогасій по существу“. Отже який то зачепив, коли я думки, висказав Струве, але з котрим автор статті—Українець солідаризується, залутував для характеристики посліявця цього стєпанього? Але я. б.фрєжє прєтє, що в наведеним поглядям Струве автор статті солідаризується—дискретно мовчить.

Зараз ми побачимо, хто з нас двоох „дискретно мовчить“, але поперед я запитаю, чому д. Донцов не навів слів самого автора статті в „Укр. Ж.“, а „дискретно“ обмежився був на словах його опонента? Адже, зважалося б, для його краще було самого Старого Українця спіймати на „москвофільстві“, а не д. Струве. Чому,—нарешті й тепер оце, нападючи на мов „дискретне мовчання“, д. Донцов не менш „дискретно“ вриває цитату на післюви, як-раз там, де вияснюється, з чим солідаризується а з чим не солідаризу-

ється Старий Українець. Бо ось справжній кінець цитати:

І с а с а в т, що вь втомь пункті у нас не встрітьтея развогасій по существу, такє какь я не отъидяю нео чюдности вь начальной школь обучать русскою языкъ; но вь одной, очень важной впрочемь детали мы разойдемся.

І далі йде по темки проти тези д-ля Струве про „приблєщеніє кь русской культурѣ“: воно, на думку автора статті і неможливе, і неоприбне, й неодолине („Укр. Живнь“, 1912 р. I, стор. 46—47). Так само зручно вміє помовчати д. Донцов і на другому пункті, на якому знов ніби „солідаризується“ автор статті в „Укр. Живни“ з д-єм Струве. Д. Донцов наводить ще одну цитату на доказ того, що на думку Старого Українця українська інтелігенція навіть по націоналізації школи „точно такє же, какь і теперь приметъ сильное участие вь общерусской культурѣ“. І пунктом. І апеляція до „здорової логіки читачів“... А тим часом, замість цієї нікому несприбної апеляції, треба було тільки далі виписати слова Старого Українця, щоб побачити, що справа зовсім не так просто стоїть, як рішає д. Донцов, бо ось що зараз же за виписаними у д. Донцова словами читаємо.

Существенная разница сь теперашнимь пол.женіємь будеть заключатся вь томь, что интеллигенція украинская, не потерявшая своего родного языка, а совершенствовавшая его и вь школь, и вь своихь самостоятельныхь трудахь, не будеть оторвана отъ своего народа и потому будеть вь силлахь честно служить ему, починая виходить изъ „тихихь и глубокихь заволей народной живни“ на болшо широкую политическую арену сознательной гражданственности“ („Укр. Живнь“, 1912, I 51—52).

Це у д. Донцова зветься солідаризуванням з д-єм Струве... Можна не згожуватися з аргументацією автора, можна критикувати його загальну по-

згідно тієї чисто практичної постановки питання, на якій він стоїть у своїй відповіді: «два Струве, можна нарешті спорити проти деталей. Але сказати, що автор „солідаризується“ з д. Струве, що він бере оте „посильное участие“ в загально-російській культурі, як факт, проти котрого, кажучи словами д. Донцова, він не має нічого закинути», коли він сам зазначає „суттєвну різницю“—значить у найкращому разі не читати того, про що він пише. Це в найкращому разі, але маю всі данні думати, що справа з д. Донцовим далеко гірше стоїть.

Перехожу до другого так д. Донцова. Він згукнується, що взяв цитату з Драгоманова й поставив її на кошт тому, хто про Драгоманова писав,—але, додає д. Донцов, як би п. Єфремов прочитав знов те, що *зараз таки* по цій цитаті написав автор статті, то знов би zobачив, що він цілком з цими словами солідаризується“ („Дзвін“, стор. 188). Я читав. Я знаю, що д. Хатченко зараз таки по цитаті з Драгоманова про „силу педагогічних аргументів“ пише: „ітак, сама життя (а не сами „педагогічні аргументи“) заставити ввести українській мові в школах в Україні, як би цьому ні протидіявствовали явні та тайні вороги нашої культури“ („Укр. Живн“, 1912, VI, 34). Я знаю навіть, чому д. Хатченко, солідаризуючись з Драгомановим, пише, що „сама життя“, а не сама педагогія допоможе перемогти української культури. Бо я читав не тільки те, що стоїть зараз по вирваній у Драгоманова незручній фразі, а й те, що попереді стоїть. Я вже знав, що власне розумів Драгоманов під „педагогічними аргументами“: „Ви бачите,—писав я, навіши повний текст міркувань Драгоманова,—що Драгоманов скрізь говорить *умовно*

і „силу педагогічних аргументів“ ставити у залежність од цілої низки політичних обставин, а д. Донцов сміливо пише, що „українізація школи *буде остання* однією силою педагогічних аргументів та ще й дивується, як се все назвати“. Думаю, що тепер легко признаймо самий учинок д. Донцова назвати“ („Рада“, ч. 148). До цього додаю хіба, що після пояснення чи „дискретного мовчання“ д. Донцова учинок його робиться ще виразнішим, а „гадання“ в суміш із „дискретним мовчанням“ ще краще про себе промовляє.

Бо взагалі д. Донцов має звичку навіть мовчанням своїм дуже красно промовляти. Так, напр., з приводу відомого проекту про історичну путь у Києві він накинувся був на „Раду“, що „недавно угледіла „щось гарного“ в факті, проти котрого написано стільки огненних віршів Шевченка“ („Модерне москвофільство“, стор. 25). Коли я завважив, що „Рада“ писала про *судожено* сторону проекта, д. Донцов натискає у своїй відповіді, що мова мовиться про „ідею“ і додає: „так після (!) мене може писати лиш той, хто симпатизує з сею ідеєю“. Про теж, що то за ідея, одно симпатизування якій уважається вже за кримінал, д. Донцов „дискретно мовчить“. І я його розумію. Ту ідею кількома рядками попереді висловлено в „Раді“ так: „ідея *вишукати творців Староукраїнської держави*“ („Рада“, 1911 р. ч. 35). Я знов пристаю, що можна проти цієї ідеї споритися, навіть притягаючи без потреби огненні вірші Шевченка, хоча вони не проти цієї ідеї, а проти чогось іншого націлені,—але все ж мушу запитати, як це стосується до теми д. Донцова? Адже-ж він, здається, про москвофільство „гадав“, то яким же боком „ідея *Староукраїнської дер-*

жави“ може бути зачислена до москвофільських? І цим разом автор, що так високо „гадає“ про всякі сиропні річі, як от моя схоластицистичність то-що, тихенько собі промовчує. Не хоче він так само згадувати і „про останній „убійчий доказ“, як він іронізує, його перекутчування, коли він по своєму цитати переробляє,—в інтєресах п. Єфремова“, терпко додає д. Донцов. Про мої інтереси нехай він дозволяє мені самому подбати, але відповідно на закид, що ставить серйозно обвинувачення до д. Донцова—то його інтерес був. Як що згадає читач, адже не я, а д. Донцов у своїй брошурі випише чимало докорів та догани нелюбим авторам за мову, за обмоскалювання її. І випишучи їх, сам *переробляв* їхню мову, нерисаючи од себе такими страхотностями справжнього москвофільства, як „точка видження“ або „вітка“, а коли йому це завважають—він навіть згадувати про це не хоче, та ще й за чужі інтереси ховається. І так це чудово у д. Донцова виходить, що вже й не дивуєшся, як не дивуєшся і в тих випадках, коли він уважається нарешті зламати печат „дискретного мовчання“. Так, між иншим вичитав я у його таку цінну пораду: „хай п. Єфремов прочитає такі *ганебні* статті, як уміщені в „Раді“ в ч. від 19—XI м. р.“. Дуже-б радий був уволити його волю і прочитати, але як навмисне 19 ноября минулого року був понеділок, а по понеділкам „Рада“ не виходить, і я так і не зміг знати „ганебної статті“ в небувалому числі „Раді“...

Що це larsus? випадок?.. На жаль уся брошура д. Донцова складається з таких larsus'ів та випадків, а це вже, як собі хочете, а якось систематично відгонить,—системою отого саме Шака-снігуровського, що дає тільки про

показний б.к своєї блискучої особи. На ще більший жаль, стоючи в величній позі Шака-снігуровського, д. Донцов у своїй відповіді ще скріплює цю систему. І замість уваг про цікаве громадське з'являще, виходить недобросовісна—я підкреслюю це—полемика особиста, що одсуває в далеку далечину те важливе питання, якого торкнувся був д. Донцов, але не зміг не то розглянути, але навіть поставити до ладу. Перекутчування чужих думок, читання в чужих серіях (зюдаг напр. про мою хезит до галицьких письменників), фальшування цитат, мовчання там, де треба говорити, і порожнє „гадання“ висока там, де краще було б і промовчати—такі характерні риси цього блискучого франта. І маючи такий багаж за плечима, він уважається підіймати питання, яких, очевидно, з таким багажем не розв'язати; він уважається говорити за певну громадську течію рекомендувати себе за заступника „марксіської інтелігенції“. Мало того, „Дзвін“ ще випускає такого публіциста, як першу свою скрипку, доручивши йому такий відповідальний відділ у журналі, як огляди українського життя. За д. Донцова мені байдуже, але бачити редакційне солідного видання в ролі „перепеличеньки невеличечкої“ яка „сама не знає, що робити має“—це і боляче і соромно...

Але гвалт,—горлає д. Донцов: „п. Єфремов виступає тут навіть (тема для водевілю!)... в обороні марксизму“ („Дзвін“, кн. 7—8, стор. 140). Так, тема для водевілю, тільки д. Донцов того не розуміє, що найводевільніша роль в цьому водевілі належить йому, блискучому наслідувачеві пана Шака-снігуровського. Я не належу до марксистів у тому розумінні, яке нині надано цьому слову, але це не завважає мені високо шанувати Маркса й знати

його науку хоча б на стільки, щоб бачити, як далеко стоїть од неї д. Донцов з своїм справді водевільним москвофобством та порожнім „гаданням“ про всякі дрібниці. Не завважає мені і те розуміти, що багато єсть людей, які безпечно „гадають“ про Маркса й марксизм, хоча не мали терцю дочитати до краю твори свого вчителя, не мали глезуду вдуматися в них і зрозуміти. Це може бути, звичайно, темою й для водевіля, як на чий смак,—але мені то, дадоби, нема жадної охоти мислитися, коли стріаю „гадання“ д. Донцова на сторінках „Дзвону“, бо їм далеко краще було б місце на борінках якого-небудь вищепольського органу поруч п. Засховського. Це що до світогляду д. Донцова; що ж до способів його полемики, то ледве чи місце йому проєти в кожному порядному органі, що себе признаймо поважає.

Не на те пишу це я, щоб фамилярно „кляпати по плечу“ чи по яких інших місцях д. Донцова, як він зрозумів мої попередні статті, а зрозумівши улає ображеного і відмовляє мені (о, блискучий Шака-снігурівський!) „потрібних кваліфікацій“. Мене не цікавить ні сам д. Донцов, ні його плечі, ні самопочуття, ні пшнна поза, ні блискуча постань,—мене цікавлять тільки ті погляди, що він заступає; на цьому яскравому прикладі я хотів показати тільки, куди доходить і до чого доводить те москвофобство, що починає прокидатися подекуди серед нашого громадянства. І певне, до цього з'являща мені доведеться мабуть не раз ще вертатися,—дарма, чи дасть мені на це дозвол чия не дасть той або инший суб'єкт із Шакавої „слічної кавалерії“.

Сергій Єфремов.